

УДК 332.2., 332.36

Левицька С. О., д.е.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне),
Стець Н. В., заступник начальника відділу оподаткування юридичних осіб (ДПІ у Рівненському районі ГУ ДФС у Рівненській області)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто теоретичні аспекти збалансованого розвитку сільськогосподарських підприємств, визначено механізм його формування. Досліджено наукові підходи до сутності терміну «збалансований розвиток» та надано авторське визначення сутності збалансованого розвитку. Визначено ключові проблеми сільськогосподарської галузі та альтернативи їх вирішення.

Ключові слова: збалансованість, виробничі ресурси, виробництво, сільськогосподарські підприємства, ефективність.

Вступ. Сільське господарство є однією з найважливіших галузей матеріального виробництва, в якій створюються матеріальні блага рослинного і тваринного походження для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості – сировиною. Наявність сприятливих кліматичних умов та якісних земельних ресурсів свідчить про можливість ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва: на Україну припадає приблизно 25% чорноземів світу, а площа сільськогосподарських угідь складає сьогодні 43 млн га, що становить 72% від загальної площі країни. Український аграрний сектор поки не вийшов на траєкторію стійкого (збалансованого) розвитку ні з економічної, ні з соціальної, ні з екологічної точок зору. У зв'язку з цим виникає необхідність проаналізувати проблеми і, перш за все, виявити причини такого відставання.

Стабілізації економічного стану, зростання ефективності аграрного виробництва в контексті світової практики сучасної господарської діяльності можна досягти при умові забезпечення умов збалансованого розвитку. Вирішення зазначеної проблеми потребує, поряд з традиційними факторами результативного сільськогосподарського виробництва (природнокліматичними, біологічними, матеріально-технічними, соціально-економічними та організаційними), більш конструктивного впровадження механізмів інституційного характеру, важливою складовою яких є, беззаперечно, система оподаткування.

Аналіз останніх досліджень. Вирішенню проблеми збалансованого розвитку підприємств присвятили свої наукові праці В. Ліхтенштейн, А. Девятов, Р. Шкіряників, В. Шульга, М. Мунтян, Н. Мойсеєвий, В. Гончарук, Ю. Масленко, Е. Логунцев, С. Левицька, І. Бланк та інші вчені. Дослідження теоретичних основ ефективного розвитку аграрного виробництва, що водночас має велике практичне значення, висвітлено в публікаціях Ю. Бажала, З. Варналія, В. Галанця, А. Гальчинського, В. Гейця, П. Гайдуцького, С. Демьяненка, М. Коденської, І. Лукінова, М. Маліка, С. Мочерного, П. Саблука, В. Юрчишина, В. Андрійчука, І. Баланюка, О. Варченко, П. Гайдуцького, В. Геєця, О. Гудзинського, А. Даниленка, О. Єрмакова, Ю. Лупенка, П. Макаренка, Ю. Месель-Веселяка, Т. Мостенської, О. Онищенко, В. Савчука, М. Сахацького та інших. Проте, комплексний підхід до вирішення проблеми збалансованого розвитку підприємств сектору, на жаль, поки не розроблений.

Україна ще не сформувала виваженої стратегії збалансованого сталого розвитку сільського господарства, в основу якої має бути покладений національний інтерес, прагнення гармонізації засад розвитку, раціональне використання наявних конкурентних переваг, збереження й нарощування агресурсного потенціалу, а також ефективного його використання з метою забезпечення лідируючих позицій у певних сегментах внутрішнього і зовнішнього агропродовольчого ринку.

Аналіз останніх досліджень. Вирішенню проблеми збалансованого розвитку підприємств присвятили свої наукові праці В. Ліхтенштейн, А. Девятов, Р. Шкіряників, В. Шульга, М. Мунтян, Н. Мойсеєвий, В. Гончарук, Ю. Масленко, Е. Логунцев, С. Левицька, І. Бланк та інші вчені. Дослідження теоретичних основ ефективного розвитку аграрного виробництва, що водночас має велике практичне значення, висвітлено в публікаціях Ю. Бажала, З. Варналія, В. Галанця, А. Гальчинського, В. Гейця, П. Гайдуцького, С. Демьяненка, М. Коденської, І. Лукінова, М. Маліка, С. Мочерного, П. Саблука, В. Юрчишина, В. Андрійчука, І. Баланюка, О. Варченко, П. Гайдуцького, В. Геєця, О. Гудзинського, А. Даниленка, О. Єрмакова, Ю. Лупенка, П. Макаренка, Ю. Месель-Веселяка, Т. Мостенської, О. Онищенко, В. Савчука, М. Сахацького та інших. Проте, комплексний підхід до вирішення проблеми збалансованого розвитку підприємств сектору, на жаль, поки не розроблений.

Україна ще не сформувала виваженої стратегії збалансованого сталого розвитку сільського господарства, в основу якої має бути покладений національний інтерес, прагнення гармонізації засад розви-

тку, раціональне використання наявних конкурентних переваг, збереження й нарощування агроресурсного потенціалу, а також ефективно його використання з метою забезпечення лідируючих позицій у певних сегментах внутрішнього і зовнішнього агропродовольчого ринку.

Як наслідок, господарства переходять на моновиробництво рентабельної сьогодні, як правило, експортоорієнтованої продукції. В результаті, руйнуються сівозміни, деградують ґрунти тощо. Значна частина працездатного населення витісняється з сільськогосподарських підприємств в особисті селянські господарства. Посилюються безробіття та міграційні процеси. За межею бідності перебуває 17,1% сільських домогосподарств. Частка селян із доходами нижче прожиткового мінімуму складає сьогодні 42,7%. Рівень оплати праці у сільському господарстві на 40% нижчий середнього по галузях національної економіки. У 14000 сільських населених пунктів (49% від загального їх числа) відсутні будь-які виробничо-управлінські підрозділи. Інвестиції на розвиток соціальної сфери села становлять лише 7,6 млрд грн/рік, що набагато нижче потреби в них [2].

Сучасна модель функціонування сільськогосподарського виробництва в Україні не спроможна зробити суттєво якісний стрибок у своєму розвитку, забезпечити вирішення соціально-економічних проблем села, реалізувати повною мірою той потужний природно-ресурсний потенціал, яким володіє галузь. Цьому заважає низка проблем, які не вдалося подолати протягом тривалого періоду реформування сільськогосподарської галузі. Проблеми можна узагальнити за критеріями їх вартісного впливу на кінцевий результат господарської діяльності сільськогосподарських підприємств та відсутності мотивації щодо їх вирішення на законодавчому рівні:

- підвищення собівартості вирощування культур;
- недостатність кадрів із високою кваліфікацією;
- дефіцит фінансового забезпечення екологічного і соціальних питань;
- відсутність генерації робочих місць аграрними компаніями;
- тимчасова відсутність доступу до програм довгострокового фінансування;
- порушення науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства;
- монокультуризація землеробства;
- деградація сільськогосподарських угідь;
- експорт сировини та напівфабрикатів, зумовлений відсутністю або недостатністю потужностей для їх ефективної переробки та подальшої реалізації.

Невідповідність продукції міжнародним стандартам якості, низька її конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, нестабільна політична ситуація і військові дії на Сході спричинили падіння експорту та виробництва в цілому у Донецькій і Луганській областях, в результаті – вплинули на його скорочення по всій Україні.

Серед основних напрямів вирішення існуючих проблем в умовах глобалізації виробництва – забезпечення збалансованого (стійкого) розвитку аграрних підприємств. З метою забезпечення комплексного підходу до обґрунтування стратегії збалансованого розвитку сільськогосподарських підприємств необхідно, в першу чергу, деталізувати поняття «збалансований».

Огляд літературних джерел з досліджуваної тематики показує, що попри існування значної кількості тлумачень цієї категорії жодна з них не стала загальноприйнятною.

Сучасні визначення чітко виділяють три основні компоненти сталого розвитку: економічний, екологічний і соціальний, вказуючи на необхідність їх гармонійної реалізації. Лише за такої умови розвиток може підтримуватися протягом тривалого часу.

Концептуальну схему функціонування моделі збалансованої діяльності в сільському господарстві наведено на рис. 1.

Таким чином, збалансований розвиток сільськогосподарських підприємств можна розглянути комплексно як інтегровану систему, яка:

Таблиця 1

Підходи до визначення «збалансованого» розвитку в аграрній сфері

№ з/п	Автор	Суть визначення поняття «збалансованого» розвитку в аграрній сфері
1	Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) [3]	Загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.
2	В. Фостович [4]	Процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умов збереження і поетапного відновлення природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалами і потребами людей всіх поколінь.

продовження табл. 1

3	Т. Гардашук [5]	Зазначає, що аби розвиток був збалансованим він має «враховувати соціальні, економічні й екологічні чинники», тобто виділяє тріаду основних факторів збалансованого розвитку.
4	А. Стельмащук [6]	Обґрунтував механізм збалансованого розвитку, що включає господарський та економічні механізми, які в свою чергу складаються з сукупності методів і засобів досягнення поставленої мети.
5	Д. Девуїст [7]	Визначає як багатовимірну концепцію, яка може бути усвідомлена через підхід, що передбачає соціальну частину як об'єкт управління, екологічну – як обмеження, економічну – як інструментарій.
6	Дейлі Герман [8]	Розумів гармонійний, збалансований, безконфліктний прогрес за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля. Тобто автор інноваційної економічної теорії сталого розвитку ототожнює поняття «сталий розвиток» та «збалансований розвиток».

- об'єднує комплекс дій, спрямованих на забезпечення функціонування ключових складових господарської діяльності;
- спроможна самооновлюватися, адаптуватися до різноманітних соціально-економічних, нормативно-правових, природно-кліматичних змін через економічний, екологічний і соціальний компоненти сталого розвитку протягом тривалого часу.

Для забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств необхідно зважено підійти до розробки принципів менеджменту організації господарської діяльності, зовнішньої та внутрішньої політики контрактних відносин, організаційної структури, затвердження стратегічних планів підприємств, координації програм поступального інноваційного розвитку і трансфертного ціноутворення.

Рис. 1. Концептуальна схема функціонування моделі збалансованої діяльності в сільському господарстві [3]

Слід зазначити, що забезпечення збалансованості сільськогосподарського виробництва в умовах обмеженості бюджетних та інших фінансових ресурсів в країні є неможливим без урахування внутрішнього потенціалу територій. Забезпечення ефективного використання і подальшого нарощення ресурсного потенціалу регіонів має стати одним із головних пріоритетів при розробці державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку.

Виходячи з цього, вважаємо, що головними пріоритетами державної агропромислової політики на даний час повинні стати:

- безумовне збільшення рівня державної підтримки (форма її надання, розміри та період часу можуть обговорюватись ситуаційно);
- переорієнтація розвитку сільськогосподарських підприємств з ресурсної домінанти на засади біосферно орієнтованого сталого ресурсовикористання;
- екологічна спрямованість аграрної політики, раціональне землекористування, забезпечення відтворення природних виробничих ресурсів;
- збільшення обсягів фінансування на наукові розробки у сфері енергозбереження, селекції, підвищення професійної кваліфікації сільськогосподарських виробників тощо;
- стимулювання заходів щодо формування замкнутого циклу ви-

робництва та переробки сільськогосподарської продукції. Це дозволить одержувати додану вартість на всьому агропродовольчому ланцюгу, забезпечити експорт продуктів кінцевого споживання з більшим рівнем переробки

Встановлено, що збалансована діяльність сільськогосподарських підприємств неможлива без відповідного регулювання податкових механізмів.

На сучасному етапі податкового регулювання необхідно надавати домінуючого значення стимулюючій та перерозподільній функціям системи оподаткування сільськогосподарських підприємств.

В свою чергу, застосування спеціального режиму оподаткування сільськогосподарських товаровиробників повинно передбачати обмеження кола його суб'єктів на основі запровадження науково обґрунтованих критеріїв, посилення контролю за використанням сум, що формуються в результаті застосування зазначеного інструмента фіскального стимулювання.

Висновок. Сьогодні існує нагальна потреба прийняття в аграрному секторі невідкладних та ефективних заходів на державному рівні з метою вирішення означеного кола проблемних питань, розробки методологічної основи побудови оптимального механізму сприятливого збалансованого підприємницького середовища для вітчизняного агробізнесу та результативних підходів її запровадження.

1. Сільське господарство України за 2015 рік. Статистичний збірник [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2016 р. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 2. Данилишин Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди [Електронний ресурс] // Економіка-держава. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/332278nova_derzhavna_pidtrimka.html. 3. Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроєко-систем в Україні на період до 2025 року, затверджена Наказом Міністерства аграрної політики України від 20.08.2003 р. № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. 4. Фостолович В. А. Екологічні інновації – основа збалансованого розвитку суспільства / В. А. Фостолович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faof.org.ua/content/view/815/355>. 5. Гардашук Т. В. Концепція збалансованого (сталого) розвитку та принцип справедливості [Електронний ресурс] / Т. В. Гардашук. – Режим доступу: <http://clubofrome.org.ua/corweb/Publication/15>. 6. Стельмащук А. М. Економічний механізм сталого розвитку галузі тваринництва в сільськогосподарських підприємства / А. М. Стельмащук // Інноваційна економіка. – 2010. – № 4. – С. 57–60. 7. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізм реалізації. Монографія. – Луцьк : Волинська обл. Редакційно-видавниче підприємство «Настир'я», 2001. – 526 с. 8. Н. Ю. Мущинська. Збалансований розвиток регіону: теоре-

тичний аспект [Електронний ресурс] / Н. Ю. Мущинська // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3383>.

Рецензент: д.е.н., професор Сазонець І. Л. (НУВГП)

Levytska S. O., Doctor of Economics, Professor (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne),
Stets N. V., Deputy Chief of the Taxation of Legal Persons
(STI in the Rivne region SI SFS in Rivne region)

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article deals with the theoretical aspects of sustainable development of agricultural enterprises, the mechanism of its formation. The scientific approaches to the essence of the term «sustainable development» and granted the author's definition of the essence of sustainable development issues are studied. The agricultural sector priorities and address them are considered. The key problems of the agricultural sector priorities and their solutions are identified.

Keywords: balance, production resources, production, agricultural enterprises, efficiency.

Левицкая С. А., д.э.н., профессор (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно), **Стец Н. В., заместитель начальника отдела налогообложения юридических лиц** (ГНИ в Ровенском районе ГУ ДФС в Ровенской области)

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье рассмотрены теоретические аспекты устойчивого развития сельскохозяйственных предприятий, определен механизм его формирования. Исследованы научные подходы к сущности термина «устойчивое развитие» и предоставлено авторское определение сущности устойчивого развития. Определены ключевые проблемы сельскохозяйственной отрасли и альтернативы их решения.

Ключевые слова: сбалансированность, производственные ресурсы, производство, сельскохозяйственные предприятия, эффективность.
